

אשכולות

העלון השבועי של גאמידי ישיבת "כרם ביבנה"

"לזכר עולם יהיה צדיק" לע"נ מרן ראש הישיבה הרב חיים יעקב גולדויכט זצ"ל בן הרה"ח ישראל אלעזר זצ"ל
נלב"ע ב' באדר א' ה'תשנ"ה ת.נ.צ.ב.ה

עקרי האמונה

— הרב אריה שטרן שליט"א —

ב על ספר העיקרים ר' יוסף אלבו קובע כי ישנם שלושה עיקרים בסיסיים לאמונתנו: א' - מציאות ה'. ב' - השגחה ושכר ועונש. ג' - תורה מן השמים.

וכנגד אלו ג' עיקרים יסודיים לנו אנשי כנסת הגדולה בתפילת מוסף של ראש השנה ג' ברכות, שהם מלכויות זכרונות ושופרות, כדי להעיר לב האדם שבהאמת ג' עיקרים אלו יזכה האדם בדינו לפני ה'. ברכת מלכויות היא כנגד מציאות ה', וכמו שאנו אומרים בברכה זאת על כן נקוה לך ה' אלוקינו לראות מהרה בתפארת עוזך, ויקבלו כולם את על מלכותך.

ברכת זכרונות היא כנגד ההשגחה ושכר ועונש, כמו שאנו אומרים בברכה זאת אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם, לפניך נגלו כל תעלומות.

וברכת שופרות היא כנגד תורה מן השמים, כמו שאנו אומרים בברכה זאת אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך, מן השמים השמעתם קולך, שמתן תורה היה באמצעות קול שופר חזק מאד שיחזור וישמיע קולו לעתיד לבוא בגאולה השלימה כאשר תתפרסם תורת אמת לכל העולם.

פרשת נצבים וילך
כ"ה באלול ה'תש"ע
גיליון מס' 148
(שנה רביעית)

זמני השבת

ת"א י-ם		
18.26	18.42	חדלקת נרות
19.36	19.38	צאת השבת

גם המהר"ל מפראג האריך בביאור יסודות אלו, וכתב (גבורות ה' פרק מ"ז) שאלו ג' אמונות הם יסוד הדת אשר אם חס ושלום תיפול אחת מהם תיפול הדת בכללה. האחת היא ההשגחה ולא כמו שאומרים המינים שעזב ה' את הארץ, שאם כן למה נעבוד אותו אחר שאינו משגיח בתחתונים. השניה מציאות ה' והיינו שהכל הוא ביד ה' ואין דבר חוץ ממנו. השלישית שידבר ה' עם האדם ויתן לו תורה.

וביאר לפי זה מה שמצאנו ביציאת מצרים שלוש פעמים שהעם האמינו. כאשר בא משה לגאול אותם נאמר (שמות ד') ויאמן העם כי פקד ה' את עמו וכי ראה את עניו, ובקריעת ים סוף נאמר (שמות י"ד) ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ובהר סיני נאמר (שמות כ') הנה אנכי בא אליך בעב הענן למען ישמע העם בדברי עימך וגם בך יאמינו לעולם.

והביאור הוא שביציאת מצרים רצה ה' להקנות לעם ישראל את כל האמונות האמיתיות, ועל זה באו כל האותות והמופתים. לכך נקבצו כאן כל שלושת האמונות ביסודות הדת. כאשר בא משה לגאול אותם וראה ה' את עניו ולא עזב אותם נאמר ויאמינו כי פקד ה' את עמו וכי ראה את עניו, וזהו אמונת ההשגחה. ובקריעת ים סוף נודעה להם מציאות ה' שהכל הוא ברשותו וביכולתו עד שהוא משנה ים ליבשה. ובמתן תורה כתוב וגם בך יאמינו לעולם שזו האמונה בדיבור ה' עם נביאיו ובנתינת התורה לעמו.

וכנגד אלו שלושה אמונות ציוה ה' בשלושת הרגלים, שנקראים כך על שם שהם רגלי הדת שהדת עומדת עליהם. בחג הפסח נודעה מציאותו יתברך ושהוא כל יכול, על ידי האותות והמופתים במצרים ועד קריעת ים סוף שהיה בשביעי של פסח. בשבועות נודעה נתינת התורה. ובחג הסוכות שהושיב אותנו בענני הכבוד ושמר עלינו זה מורה על ההשגחה והשמירה, וכמו שאנו אומרים הפורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים.

בזה ניתן גם להסביר מה שכתב הטור (או"ח סי' רצ"ב) בענין ג' התפילות בשבת: "אלו ג' תפילות תקנום כנגד ג' שבתות. אתה קידשת בערבית כנגד שבת בראשית. ישמח משה בשחרית כנגד שבת של מתן תורה, דלכולי עלמא בשבת ניתנה התורה. אתה אחד במנחה כנגד שבת שלעתיד לבא".

ג' התפילות הללו הם כנגד ג' עיקרי האמונה. אתה קידשת מלמד על מציאות ה' בורא העולם, כנגד שבת בראשית. ישמח משה במתנת חלקך מלמד על מתן תורה מן השמים. אתה אחד מלמד על השכר העתיד לבוא לישראל, זהו יסוד השכר והעונש.

יהי רצון שנתחזק בלימוד והבנה והעמקה של יסודות האמונה, ומתוך כך נזכה לאור גדול ביום הדין הבא עלינו לטובה, ונכתב ונחתם כולנו לחיים טובים ולשלום, לגאולה שלמה לכלל ולפרט.

עורך: מוטי פקטר

העלון יוצא לאור ע"י ישיבת "כרם ביבנה" תגובות, הערות והארות ניתן לשלוח לכתובת: eshckolot@gmail.com

נא לשמור על קדושת הגליון!

העלון מופיע גם באתר הישיבה באינטרנט: www.kby.org

הדברים לגבי צידה שאם צד אותם כדי להינצל מנשיכתן שרי לכו"ע אך סתם לצורך רפואה או משחק אסור. ולגבי הריגת הנחש מובא בגמרא קכא: אמר רבי יהושע בן לוי כל המזיקים נהרגין בשבת מתיב רב יוסף 5 נהרגין בשבת ולו הן זכוב שבמצרים צרעה שבנינוה עקרב שבחדייב נחש שבארץ ישראל וכלב שוטה בכל מקום מני אילימא ר"י האמר מלאכה שאין צריך לגופה חייב אלא לאו ר"ש והני אין אחריני לא! אמר רב יוסף ברצינ אחריו ודברי הכל ונחלקו הראשונים בהבנת תירוץ הגמרא שרש"י כתב שתירוץ הגמרא קאי על רבי יהושע בן לוי שהוא דיבר ברצינ אחריו דווקא אז מותר כל המזיקים וכמו שרש"י פרש שהורגין ולכן זה פיקוח נפש ושוריהברייתא דיברה כאשר לא רצינ אחריו ולכן דווקא ב - 5 המסוכנים שרי. ונדגיש שאליבא דרש"י גם כאשר רצינ אחריו צריך שיהיה ספק פיקוח נפש.

אבל תוספות פרשו אחרת שכתבו שתירוץ הגמרא ברצינ אחריו מוסב על הברייתא אבל רבי יהושע בן לוי סובר כר"ש שמתיר בשאר מזיקים אפילו אין רצינ אחריו ואפילו שאין ספק סכנה אלא רק צער וזה מתאים לשיטתם בסימן שכח שם התירו מלאכה שאין צריך לגופה במקום צער וכתב שע"צ - שבעיני צער גדול ולכן פרעוש אסור להרג. הרי"ף הראש והרמב"ם סוברים כן כשיטת רש"י ואף על פי שהרמב"ם פסק כרבי יהודה, ב - 5 המזיקים התיר שיש פיקוח נפש בראייתם בלבד. וכתב בשו"ע כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתין ודאי נהרגין בשבת אפילו אין רצינ אחריו ושאר מזיקין כגון נחש ועקרב מקום שאינם ממיתים אם רצינ אחריו מותר להרגם ואם לא אסור. ובביאור דברי השולחן ערוך נחלקו אחרונים שהמשנה ברורה כתב שמסדר גם לשיטת הרמב"ם שסובר שמלאכה שאין צריך לגופה חייב וכוונת שו"ע שחיה שלא ממיתה ודאי אלא ספק ממיתה ולכן כשרצה אחריו יש ספק מיתה ושרי, אך לדין שקיימא לן שפטור ניתן לבאר שאפילו משום צערא בעלמא שרי כדי שלא יזוק. הגר"א כתב שמקור השולחן ערוך הוא מרש"י ולכן כאשר ממיתין ודאי שרי ואם ממיתים מספק ורצינ אחריו שרי ולדינא יוצא כמו המשנה ברורה אלא שנחלקו אם רץ אחריו אם מותר כשאין ספק פיקוח נפש. ובאר הגולה כתב שדברי שו"ע מקורם מדברי התוספות אך קשה שהרי לתוספות לטוף דברי התוספות שכתבו שלא קיימא לן כרבי יהושע בן לוי אלא כרב הונא דפליג עליה אך עדיין קשה שכן כתב באר הגולה במקור "רבי יהושע בן לוי" ומשמע שהסתמך על דבריו וצ"ע. מסקנת הדברים שאם פוגש בחיה ארסית וממיתה מותר להרג אף שלא רודפת אחריו וכן אם הוא בספק אם ארסי שרי משום ספק פיקוח נפש, ואם לפעמים ממיתה ולא ודאי גם כן שרי, ואם יודע בוודאות שלא ממיתה מותר להרג רק כאשר רודפת אחריו שיש לו צער וגם זה דווקא בחיות שמזיקות בטבען ונשיכתן עוקצת אך פרעוש לא הותר. ועצה אחרת גם יש זה עפ"י המשך הגמרא קכא: שמותר להורגו על ידי דריסה לפי תומו ואפילו מתכוון רק יראה עצמו שלא מתכוון ומלאכה שאין צריך לגופה במקום היזרא שרי.

עשה בבחור ישיבה שחזר לחדרו בליל שבת ומצא נחש בסביבתו מה דינו לגבי הריגת הנחש וצידתו?

איתא במשנה בעדויות פרק ב משנה ה: "הצד נחש בשבת אם מתעסק שלא ישכנו מותר ואם לרפואה חייב" ואף על גב דקיימא לן שכל איסורי שבת פטור אבל אסור כאן מותר לגמרי וכדפירש שמואל במסכת שבת שכאן פטור ומותר.

וזה לשון הרמב"ם פרק י"א הלכה ד': "רמשים המזיקים כגון נחשים ועקרבים וכיוצא בהם אף על פי שאינם ממיתים הואיל ונושכים מותר לצוד אותם בשבת והוא שיתכוון להנצל מנשיכתן.

נקדים ונביא כאן את מחלוקת הראשונים בהגדרת מלאכה שאין צריך לגופה, תוספות בשבת צא כתבו שגדרה כל מלאכה שהאדם לא מתכוון לתכלית שהייתה במשכן אלא לתכלית אחרת.

ואילו הרו"ה הרמב"ן והרשב"א כתבו שזו מלאכה שהאדם לא הנהה מגוף המלאכה אלא מטרתו היא אחרת כגון לסלק את ההיזק.

ובכל אופן כאן כאשר רוצה לצוד כדי להימלט מנשיכתן זו לא התכלית שהייתה במשכן וגם לא מתכוון לגוף הצידה ולכן זו ודאי מלאכה שאין צריך לגופה, ותמהו האחרונים הרי ידוע שהרמב"ם פוסק במלאכה שאינה צריכה לגופה כרבי יהודה שחייב אז איך פסק כאן שמותר לצוד נחש כדי להינצל מנשיכתו? ותרו ר' חיים מבריסק שהרמב"ם סובר כשיטת הערוך שפסיק רישה דלא ניחא חיה שרי וכאן לא מתכוון לצוד אלא להינצל מהנשיכה רק שהצידה היא דבר שלא מתכוון וכיון שלא ניחא ליה שרי. אומנם ביביע אומר כתב לחלוק עליו שהרי מתכוון למעשה הצידה רק לא למטרתה וזה לא מוגדר כדבר שלא מתכוון אלא כמלאכה שאין צריך לגופה והביא שם את דבריו היסודיים של הכסף משנה שהגדיר את ההבדל בין דבר שלא מתכוון למלאכה שאין צריך לגופה שבדבר שאינו מתכוון לא מתכוון כלל למלאכה אך היא נעשית מאליה כגון גורר אדם מיטה וממילא נעשה חריץ אך במלאכה שאין צריך לגופה מכוון לגוף הפעולה אך לא לתכליתה. תירוץ אחר על הרמב"ם הוא של המגיד משנה והסכימו איתו האחרונים שכאשר האדם צד כדי שלא יזוק אין זה מוגדר כלל כפעולת צידה אלא כמתעסק בעלמא כי שם פעולת צידה יש רק כאשר יש רצון לצוד ולא כאשר מטרתו היא לא להיפגע ולפי זה מובן הרמב"ם כי בפעולת מתעסק מודה רבי יהודה שמותר.

ובכל מקרה זה ליישוב הרמב"ם אך אנו קיימא לן כשיטת רבי שמעון שפטור.

וזה לשון המחבר סימן שט"ז סעיף ז' "הצד נחשים ועקרבים אם לרפואה חייב ואם בשביל שלא ישכנו מותר". והוסיף המשנה ברורה שאפילו אין רצינ אחריו וגם לא ממיתין שרי כיון שזו מלאכה שאין צריך לגופה וקיימא לו שפטור מדאורייתא ובמקום הזקא לא גזרו רבנן, ועוד מוסיף המשנה ברורה שכאן אף לרמב"ם שרי משום שזה מתעסק בעלמא. וכתב בבאור הלכה שאם צד סתם לרמב"ם גם כן חייב ולא דווקא שצד לרפואה ואליבא דרבי שמעון יהיה איסור דרבנן. מסקנת

השאלה אנדרוגינוס מוציא מינו בשופר?

הרב בן-ציון אלגזי שליט"א

השבעות ניתן לשלוח תשובות לתיבת הדוא"ל: eshkolot@gmail.com

שאלה: כתב הראב"ד שאנדרוגינוס לדעת מי שאומר שחציו זכר וחציו נקבה אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו בתקיעת שופר בדומה למי שחציו עבד וחציו בן חורין משום דלא אתי צד עבדות שבו ומפיק צד חירות שבו. והרב המגיד כתב שאפשר שאינו דומה לחציו עבד וחציו בן חורין מפני שחציו עבד הוא בידי אדם וניתן לתקן (שישחררו אותו) ואילו אנדרוגינוס הוא בידי שמים ולא ניתן לתקן. וקשה, מה השייכות של אפשר לתקן לכאן הרי סוף סוף הוא חצי נקבה ואיך אתי צד נקבה ומוציא צד זכר?

התשובה תפורסם בעו"ה בגליון הבא

ונראה לתרץ שתי קושיות אלה ולומר שבאמת ישנו חילוק גדול בין אם האדם בא בתורת עדות או בתורת בעל דין כלומר אם הדיון הוא על אחרים והוא רק מעיד אז אע"פ שיש לו נגיעה כמו שמא יתעשר אין זו נגיעה שמספיקה כדי לפסול לעדות (כמו לדוגמא מה שכתוב בשו"ע סימן ל"ג סעיף א שאוהב ושונא כשרים להעיד מכאן אנו למדים שאע"פ שיש להם נפקא מינה לטובת אוהבם ולרעת שונאם אף על פי כן אין אנו אומרים שבגלל זה הם ישקרו ויגזלו ממון שלא כדין).

ולכן אומר תוס', וכך פוסק השו"ע, שספק טובת ממון עתידית אע"פ שיש להם נפקא מינה אין אנו אומרים שבגלל זה הם ישקרו ויגזלו ממון (אלא אם כן זו נגיעה ברורה). אך שונה מכך דין בעל דין. שכשבא האדם להעיד על עצמו או על קרובו פסלתו התורה מלהעיד אלא אם כן אין לו שום נפקא מינה, שאז הוא יוצא מגדר בעל דין כיון שאין לו שום נפקא מינה מזה, אך ברגע שיש לו נפקא מינה מהדבר אע"פ שבגלל נפקא מינה זו איננו חוששים שישקר בכל זאת הוא חוזר להיות בעל דין ואיננו יכול להעיד.

וא"כ מתורצת קושיית ה"קצות". במקרה של השו"ע הוא מעיד על אחר ולכן יש לו רק פסול של נוגע ומכיון שזו לא נגיעה משמעותית (ספק נגיעה עתידית) לכן איננו נפסל בשביל כך. מה שאין כן במקרה של ה"קצות" הוא מעיד על עצמו ולכן הפסול שלו הוא מדין בעל דין וגם נגיעה שאינה משמעותית משום אותו בעל דין ונפסל לעדות (והוא הדין לקרוביו).

השתא דאתינן להכי גם קושיא הראשונה מתורצת. שבמקרה של הגמ' בב"ב הוא מעיד על אחר ופסולו הוא משום נגיעה, ולכן תרעומת זו לא נגיעה משמעותית (מכיון שאינה נגיעת ממון), אך במקרה של הגמ' בב"ב הפסול הוא משום בעל דין כיון שנושא התביעה זה הלוחה רק שאין לו מה לשלם, ולכן ברגע שיש לו נגיעה ואפילו נגיעה שאינה משמעותית הוא נקרה בעל דין ולכן יכול להתדיין עם בעל חובו.

ומרת הגמ' ב"ק ח': "אמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות ואתא בעל חוב דראובן וטרף משמעון דינא הוא דאזיל ראובן ומשתעי דינא בהדי... ואיכא דאמרי אפילו שלא באחריות נמי דא"ל לא ניחא לי דתהוי לשמעון תרעומת עלי".

ולכאורה ק' דהרי הגמ' בב"ב מג. אומרת: "אמר רבין... המוכר שדה לחבירו שלא באחריות אין מעיד לו עליה מפני שמעמידה בפני בעל חובו". ושואלים התוס' במקום: "וא"ת מאי איריא מפני שמעמידה בפני בעל חובו תיפוק ליה משום דלא ניחא ליה דתהוי תרעומת עליו כדאמרי' בפ"ק דב"ק ראובן שמכר... וי"ל דאין נפסל בשביל כך לעדות".

ולפי דברי התוס' קשה על הגמ' בב"ק אם הסברא דלא ניחא ליה... אינה סברא מספיקה כדי לפסולו לעדות מכיון שזה לא נגיעת ממוןית א"כ איך בב"ק אומרת הגמ' שראובן נקרא בעל דין של הבעל חוב משום דלא ניחא ליה, הרי כדי להעשות בעל דין צריך יותר שייכות לדבר ולא מספיק נגיעה אלא צריך שהדבר הנידון יהיה שייך לו.

ולכאורה ישנה עוד קושיא בהמשך הגמ' (בב"ב) שהבאנו לעיל. הגמ' מסתפקת בדין של המוכר שדה לחבירו שלא באחריות... מפני שמעמידה בפני בעל חובו: "היכי דמי אי דאית ליה ארעא אחריית עליה דידיה הדר אי דלית ליה ארעא אחריית מאי נפקא ליה מינה". ומקשים התוספות מדוע אומרת הגמ' אי דלית ליה... מאי נפקא מינה, הרי יש למוכר נפקא מינה שהרי אם הוא יתעשר אז הוא מרויח שהקרקע תישאר אצל הלוקח ולא יוציאוה המערערים ויגבה הבעל חובו בחובו והוא יפטר.

ומתרץ תוס': "ושמא בשביל כך אין לפסולו לעדות". יוצא ממסקנת התוס' שנגיעה עתידית שיכולה להגיע אינה נחשבת נגיעה ואינה פוסלת לעדות.

וכך פסק השו"ע חושן משפט סימן ל"ז סעיף י': "כל היכא דהשתא איננו נוגע בעדות אע"פ שאם יתעשר יהנה בעדותו כשר לעדות". ומקשה בעל קצות החושן: "אי נימא דלא חיישנן לשמא יתעשר א"כ אם העני הלוה יעירו קרוביו שפרע השטר חוב וזה הוא נגד השכל והסברא הישרה".

רשי"ד עם ישראל חי

הישר אלינו

טל לוי (ג')

אנו מוצאים מקורות רבים העוסקים בעניין נצחיותו של עם ישראל. מובא בשיחות הרב צבי יהודה זצ"ל לפרשתנו (שנת תשל"ד): "הדורות מגלגלים ומתבלבלים ואומות העולם עוברות מן העולם כדברי הירושלמי על הפס' 'ולא אמרו העוברים ברכת ד' עליכם', אלו אוה"ע שהן עוברות מן העולם ולעומתן אנו עם נצחית" עכ"ל.

נראה להסביר את פשר הברית הזאת והמציאות שעמ"י חי וקיים לנצח מפני שבעצם קיומו הוא מורה על קיום ה' בעולם, וכפי שאמרנו לעיל בשם הרש"ד הירש: "האומה היא ה"מצבה", העמוד הנצחי של תורת ה'". עם ישראל בחפצא שבו מעיד על קיומו של הקב"ה וכך מצינו בילקו"ש לישעיהו (רמז תנ"ה, ישעיהו מ"ג, י) על הפס' "אתם עדי נאם ה'" - "כשאתם עדי אני א - ל וכשאין אתם עדי כביכול אני א - ל".

לסיום הדברים נביא את דברי הרב קוק זצ"ל באורות (אורות ישראל עמ' קנ"ז): "אבל להיות עם חי ופועל ואיתן במידה מוצקה עד כדי לנצח כמה משברים, זה לא נראה בעולם חוץ מישראל, ע"י שם ה' הקשור בהם וסם החיים של תורת חיים שבתוכם וכו" ע"ש.

עם ישראל חי!

פרשה פותחת במלים "אתם נצבים כלכם היום וגו'", מספר פסוקים לאחר מכן, אנו רואים שיש שמוש שונה בלשון של "נצבים" והכתוב משתמש בלשון של "עמד" וכמו שנאמר: "כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום". מבאר הרש"ד הירש על בסיס התנחומא כי קיים הבדל משמעותי בשימוש בלשון "צב" ללשון "ע.מ.ד.". "יצב" איננו רק עמידה גרידא, אלא הוא מבטא עמידה איתנה, עמידה בכח ובהתמדה מלאת מרץ.

מוסיף הרש"ד הירש לבאר את עניין נצחיותו של עם ישראל שלמעשה משה רבינו ע"ה פונה אל עם ישראל ואומר להם (ציטוט לשונו של הרש"ד): "אתם נצבים, אתם חיים וקיימים לעד! אני נאסף אל עמי וגם יהושע שאני מוסר אתכם לידי עתיד להאסף אל עמו וכן כל המנהיגים שיקומו מדור דור - כולם ילכו לעולמם ותכונת המנהיגים להתחלף. רק אתם, האומה היא בת אלמוות, נצחית וקיימת לעד... האומה היא ה"מצבה", העמוד הנצחי של תורת ה'" עכ"ל.

החל מפרשת ואתחנן בה קראנו את הפטרת "נחמו נחמו עמי" ועד הפטרת השבוע, אנו עוסקים בהפטרות נחמה. תקופה זו של השנה מלאחר ט' באב ועד ר"ה נקראת בשם "שבועה דנחמא". בשבועה דנחמא אנו קוראים כי עתיד הקב"ה לגאול את עמ"י מהגלות הארוכה, וכמו כן אנו עדים לכך שהברית בין עמ"י לקב"ה לא ניתנת לניתוק.

לטוב ועל ידי החטא נפסלה גוייתו מהשגת עלות למקום קדוש וכשיהיה מושלל אפשריות ההפרדה מהגוייה הרי הוא חסר השגת התענוגות הנצחיים... האדם נצטווה שלא לאכול מעץ הדעת, אך המשך הפסוק "כי ביום אכלך ממנו מות תמות", אינו "איום" כפי שאולי היינו מבינים, אלא תיקון. כיוון שאחרי החטא, מדרגת האדם ירדה והוא לא יכול להשיג שלימות והתענוגות נצחית כשהוא מלוכב בגוף, א"כ תיקונו הוא שימות ותפרד נפשו מהגוף וכך יוכל להשיג את השכר הנצחי. ממשיך ה"אור החיים" ואומר: ולפי דרך זה נשכיל מאמר אחד תמוה (ב"ר פכ"א) וזה לשונם ועתה פן ישלח ידו אמר ר' אבא בר כהנא מלמד שפתח לו הקב"ה פתח של תשובה.... ולפי דרכנו יבואו על נכון דברי רבותינו ז"ל כי ה' רצה להודיע להאדם כי חטא באכילתו ובאמצעות הכרתו כן הוא מעצמו יבדל מלאכול מעץ החיים כמו שכתבנו למעלה כי הוא זה תיקונו, ולזה אמר לו שיעשה תשובה ומשמעות תשובה יגיד כי פשע... הכרת החטא, ההודאה בטעות וההבדלות מהחטא (במקרה זה - עץ החיים), היא היא תשובתו של האדם. כך גם כותב הרמב"ם בהל' תשובה (פ"ז ה"ו): התשובה מקרבת את הרחוקים. אמש היה זה שנוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה. והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד. ואולי ניתן לכוון גם את דברי הר"ן בדרשותיו (דרוש ו') לעניין זה: הנה, שזאת התשובה שדיברו עליה ב"יומא" אינה מועלת בכפרת העוונות בלבד, אבל היא מוספת זכות גדול. ועל זה אמרו שם: היכי דמי בעל תשובה, כלומר: שכוחה חזק כל כך, שלא די שהיא מכפרת העוונות הקודמים, אבל נותנת תוספת זכות כל כך....

הרי שנמצאנו למדים, שעניינה של התשובה הוא תיקון האדם, מעין "הזדמנות נוספת" שהקב"ה, ברחמיו וברוב חסדיו, נתן לנו כדי שנתקן את דרכינו. ואעפ"כ, אין ביכולתנו להביא את גודל מעלת החסד שהקב"ה עושה עמנו בכך שמאפשר לנו את אפשרות התשובה, שהרי ע"פ כל הגיון - לא אמורה להיות אפשרות תיקון, אלא רק עונש על שעבר על מצוות המלך. וכ"כ הר"ן בדרשה הנזכרת לעיל: ובפרט נתבאר זה בעניין התשובה, כי ההיקש מורה ומחייב שעבד סכל שהמרה מלך גדול שהיטיב לו בתכלית הטוב - שאם יתן כל הון ביתו בכופר עונו בוז יבוזו לו, ושיהיה כוסף בתכלית הכוסף לתת כל אשר לו, גם בניו ובנותיו בכפרת חטאיו. זה היה מן הראוי, אבל ה' יתברך היקל על זה ובחר בתשובה וצווה עליה, וביאר עניינה בדבר קל מאוד, והוא, החרטה על שעבר והטבת המעשה על העתיד, והבטיחנו בזה הבטחה שלימה - שאם יעשה כן יכופרו העוונות הקודמים לגמרי, וזה פלא עצום וחסד נשגב מאוד. וזהו שאומר הנביא מיכה (פרק ו'): במה אקדם ה' איכף לאלוקי מרום? האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה?... הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוך.

מנה נפלאה נתן לנו הקב"ה, והיא מתנת התשובה. נחלי דיו נכתבו על עניין התשובה, זה אומר בכה וזה אומר בכה ואלו ואלו דברי אלוקים חיים. לקראת הימים הנוראים, ראיתי לנכון ללקט מעט מזער מדברי רבותינו בעניין התשובה ולנסות, ולו במעט, לעמוד על עניין התשובה.

אמרינן בירושלמי (מכות, פרק ב' הלכה ו'): שאלו לחכמה, חוטא מהו עונשו? אמרו להם, "חטאים תרדף רעה". שאלו לנבואה, חוטא מהו עונשו? אמרה להן, "הנפש החוטאת היא תמות" שאלו לקודשא בריך הוא, חוטא מהו עונשו? אמר להן, יעשו תשובה ויתכפר לו. היינו דכתיב, "על כן יורה חטאים בדרך" - יורה לחטאים דרך לעשות תשובה. מה היא אותה תשובה, שעליה אנו נשענים כל כך? הרי מצד החכמה וההגיון, אדם שחטא ובגד ביוצרו ואדונו - אחת דינו להמית (או לפחות לסבול ייסורים). והנה, הקב"ה בעצמו אומר "יעשה תשובה ויתכפר לו". ראשית, נראה מהי דרך התשובה ונסה להבין מתוכה את מהות התשובה.

הרמב"ם (הלכות תשובה תחילת פ"ב) מונה את שלבי התשובה: וידוי, חרטה על שעבר עבירה, עזיבת החטא וקבלה לעתיד שלא יחטא עוד חטא זה, וז"ל שם: ומה היא התשובה? הוא שיעזוב החוטא חטאו, יסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד, שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו'. וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי. ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנאמר ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידיו וגו'. וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו. הרמב"ם אומר שהחרטה צריכה להיות כה גדולה, עד שהקב"ה בעצמו יעיד עליו שלא ישוב לחטא זה. מסביר שם הלח"מ, שאם כך, הרי נשללה מהאדם הבחירה! אלא שיש לפרש, שכוונתו היא שיקבל את הקב"ה כעד לכך שהוא מתחייב לא לחזור לחטא זה יותר. הרי חשיבותה של ההסתכלות לעתיד, עד כדי קבלת הקב"ה לעד. ספר החינוך (מצווה ססד' - מצוות וידוי על חטא) מסביר ששני שורשים יש לוידוי, וז"ל: משרשי המצווה. לפי שהודאת העון בפה תתגלה מחשבת החוטא ודעתו, שהוא מאמין באמת כי גלוי וידוי לפני הא - ל ב"ה כל מעשהו, ולא יעשה עין רואה כאינה רואה. גם מתוך הזכרת החטא בפרט ובהתנחמו עליו יזהר ממנו יותר פעם אחרת לבל יהי נכשל בו, אחר שיאמר בפיו כוז וכוז עשיתי ונסכלתי במעשי יהיה נגדר שלא ישוב לעשות כן, ומתוך כך ירצה לפני בוראו ב"ה. והא - ל הטוב החפץ בטובת בריותיו הדריכם בדרך זו יזכו בה. מעבר לוידוי בפה המביע חרטה על שעבר, עוסק הוידוי גם בקבלה לעתיד. התשובה, א"כ, אינה עוסקת רק בהכאה על חטא, אלא בתיקונו, עליה הנובעת מתוך הירידה. דברים מעין אלו, כותב ה"אור החיים" (בראשית פרק ג'), ואלו דבריו המאלפים: עוד יתבאר הענין על זה הדרך כי ה' ביום צוותו על עץ הדעת צוה ב' דברים, הא' הוא בלתי אכול מעץ הדעת, והב' אם יאכל ישנו בתקנת המות, והוא אומר כי ביום וגו' תמות, כי זה הוא תיקון הדבר והוא ליה כלאו הניתק לעשה שהוא התיקון. וכבר כתבנו למעלה, כי זולת החטא היה האדם משיג לעלות להתעדין בעולם הנצחי בדמות שהוא והיה דר בעליה ובחצר, וצא ולמד מאליהו הנביא זכור

מזל טוב

לרב אפרים רובינשטיין שליט"א, להולדת הנכרה